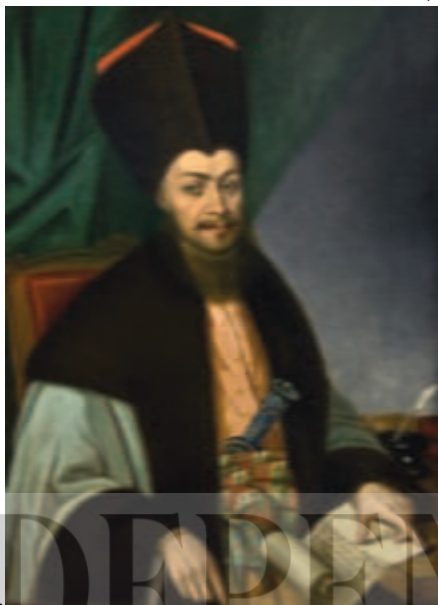

O situație privilegiată în Țările Române au avut-o în timpul vremurilor marii proprietari de pământ. Averele funciare le oferea putere importantă în societate. Unii dintre ei stăpâneau zeci de sate și moșii. Erau marii boieri care primeau titlul de pan sau jupan, purtat deseori și de membrii familiei domnitoare. În veacul al XV-lea au fost numiți vlasteli/vlastelini termen slav (vlasti - putere). Din secolul XVI a devenit frecvent termenul de boier. Cel cu avere mare era numit vel (sl. veliki - mare). Cei bogați și implicit puternici erau numiți în dregătorii (funcții) publice. Banul din secolul XV, cel mai important boier muntean conducea Valahia Mică (Oltenia) din centrul domeniului (Strehaia, apoi Craiova). Era continuatorul banului de Severin din secolul XVI, devenit ulterior mare ban, dregătorie

acaparată de boierii craiovești.

În subordine avea băniile conduse de banișori (ex. Cernet). Vornicul administra Curtea domnească (sl. dvor - curte) și avea atribuții judecătorești. Logofătul (gr. logothetes) conducea cancelaria domnească care emitea decizii și porunci domnești prin acte numite hrisoave (gr. hrisovulon - aurhrisis). Vistierul stăpânește zăurul domnesc (lat. thesaurarius). Spătarul (gr. spatharus) șeful cavaleriei care la ceremonii purta sabia și buzduganul Domnului și uneori conducea oștirea încredințată de voievod. În Moldova era numit hatman (germ. Hauptmann - căpitan sau staroste). Portarul (în Moldova ușarul) primea soliile străine. O funcție importantă în Moldova era cea a marelui portar al Sucevei. Pârcălabii administrau militar și judiciar județe și cetăți. Armașul aplica pedepsele pronunțate de Domn. Alți demnitari erau dregătorii Curții Domnești, cei care slujeau pe Domn și curtea sa.

Postelnicul avea în atribuție paza și ordinea camerelor de odihnă ale voievodului, cel care mai târziu organiza audiențele. Era numit și stratornic. Paharnicul administra pivnițele de băuturi ale suveranului și lua credința, gusta din pocalul domnesc spre a dovedi că nu este otrăvită licoarea (în Moldova ceașnic). Stolnicul (sl. stol - masă) avea grijă de hrana stăpânului, organiza ospetele și lua credința la hrana solidă. Medelnicerul (magh. medel - lighean) avea în grijă igiena Domnului. Clucerul (sl. cliuci - cheie) era deținătorul cheilor curții (camere, depozite, hambare, magazii) și avea grijă de toate cele necesare Curții. În Moldova echivalentul clucerului era jitnicerul. Pitarul pregătea pâinea Domnului și a Curții precum și a oștii în campanie. Slugerul (sau sulger, Tudor Vladimirescu a avut această dregătorie) aproviziona cu carne Curtea și oastea. Comisul (lat. comes - conte, comite) îngrijea grajdurile domnești și caii voievodului). Sfatul domnesc întrunea pe marii boieri, uneori pe mitropolitul și pe episcopii țării, care avea atribuția de a acorda Domnului consilium et auxilium (lat. sfat și ajutor).

În Valahia sfatul avea 10-15 membri, iar în Moldova 20-30. Spre sfârșitul sec. XVI, sub influența otomană Sfatul domnesc a fost botezat divan. Tot atunci au apărut și dregătorii noi. Șetrarul avea în subordine corturile armatei în timpul campaniilor militare. Aga (termen otoman) era comandantul

armatei pedestre (al călărașilor era spătarul) fiind subordonatul spătarului în Valahia și al hatmanului în Moldova. Aristocrația funciară era compusă din boieri mari, boieri mici și boiernași. Pe lângă boierii cu dregătorii publice și cei cu dregătorii de curte, mare mulțime a boiernașilor din țară, încercau prin raptul pământului obștilor sătești sau al moșnenilor (țărani liberi) să se ridice la nivelul veliților. Ierarhia boierească a stabilit protipendada și dodecada (primii cinci boieri în ordinea importanței și primii doisprezece. Protipendada (gr. protos - primul, penda - cinci) era compusă din ban, vornic, logofăt (lothothetis megas - marele logofăt), spătar și vistier, iar dodecada (gr. doisprezece) din boieri, toți vel: dvornic, vistier, clucer, căminar, paharnic, stolnic, serdar, medelnicer, sluger, pitar, șetrar, clucer za arie. După cum se observă, au apărut demnități noi.

Boierii mari, unii sprijinitori ai Domnului, alții dușmani, aveau averi imense alcătuite din sate, moșii, palate, conace, țărani aserviți și liberi, tezaure din metale prețioase (bani și bijuterii), arme, vestimente. Trăiau în curțile lor întărite, stăpâni deplini și absoluți cu drept de viață și moarte asupra supușilor, cu cete de sute și mii de oșteni cu care puteau emite pretenții de domnie, întrucât erau la același nivel de bogăție și putere cu voievozii pe care doreau să-i înlocuiască. Existența și acțiunile boierimii române erau complexe și variate și se întind temporal pe câteva secole. Voi prezenta câteva dintre acestea. Vestimentația În toate timpurile, clasa conducătoare și-a etalat bunăstarea în diverse moduri, printre care luxul afișat în îmbrăcăminte, trăsurile, chiolhanurile și ospetele, vânătorile, distracțiile (spectacole, baluri) nunți și cumetrii, sărbătorile religioase.

Se pare că nu a existat un costum autohton care să fie folosit permanent pe tot teritoriul locuit de Români. Grupurile umane au împrumutat mereu unele de la altele. Totuși se poate afirma că există o caracteristică specific românească, o însușire proprie. Călătorii străini care au tranzitat Țările Române sau au fost oaspeți au remarcat faptul amintind de modum Walachorum (moda românească), mantilia Walachica (mantii românești), olah pohart (pahare), cupewalachales, șeisella walachalis, modawalachische Manier. Împărăteasa Rusiei purta rochii a la Moldave. În secolul XVI rochiile doamnei Țării Românești lucrate din stoffe și mătăsurile orientale erau făcute după modelul românesc (omnes ad modum Walachorum sortite).

În primele secole ale Evului Mediu, boierimea a purtat haine după portul vechi tradițional românesc cu influențe ale vecinilor maghiari, bulgari, poloni, ruși, apoi după moda otomană îmbrăcăminte orientală, după moda habsburgică mai ales în Transilvania, după 1789, moda franceză. Înfățișarea domnilor și boierilor ne-a parvenit din sculpturile funerare de pe pietrele tombale, picturile murale din biserici și mănăstiri, picturi votive, de șevalet, gravuri, acuarele, desene. Primii Basarabi purtau jupană (haină poloneză lungă până la genunchi, strâmtă, cu mâneci lungi) lucrată din postavuri fine (Ypria/Ypres, Tournai, Haga, încă din secolul XIV. Deasupra o mantie lungă. La biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (necropola primilor Basarabi) este sculptura legendarului Negru Vodă culcat. Pe cap are coafa boneta sau coroana purtată de voievozi. În aceeași biserică se află icoana votivă a ctitorului (probabil Vlaicu Vodă 1364-1376) îmbrăcat într-o tunică, pantaloni - ciorapi strâmți, călțuni (cizmă scurtă din postav, pânză sau fetru, din postav aurit cu vârf ascuțit. Toată îmbrăcăminte este de culoare roșie, culoarea imperială a Romei și Bizanțului.

Doamna țării purta o haină bogată, lungă până la glezne, coroana înaltă cu flori de crin și cercei mari rotunzi. Am descris înfățișarea perechii domnești, considerată cununa nobilimii, care era exemplu pentru toată casta boierească, care-și imita suveranii. În picturile de la Argeș boierii sunt zugrăviți cu capul descoperit, mantia prinsă la piept cu agrafă, tunica scurtă brodată la tiv, pantaloni și călțuni. Jupâneșele au capul acoperit de giulgiu, rochii lungi până la pământ, tunici cu galoane. În secolul XV s-au importat în Țările Române camhă, adamască - țesătură de mătase cu broderii de aur lucrate în Siria la Damasc), postavuri: flamand, de Genova, roșu de Raguză/Dubrovnik, de Veneția, Cehia, Lituania, pânză de Köln, țesături tătarăști. Dregătorii lui Alexandru cel Bun (1400-1432) pictați pe la 1420 la mănăstirea Sucevița, purtau dulame (haine de ceremonie din postav, lungi, încheiate cu ceaprazuri, cu mâneci lungi), deasupra haine de mătase cu sau fără mâneci, șepci de culoare deschisă. Alții purtau șube de postav (șubom ot postava) făcute la

Brașov.

Ca ei se îmbrăcau și boierii lui Vlad Dracul (1437-1447) din țara soră Valahia. În Ardeal Cândeștii (înnobilăți deveniți Kendreș) purtau jupane, zeghe (veche haină boierească din pâslă sau fetru de origine transilvană) roșii sau verzi tivite la poale. Aveau părul lung, mustați și barbă mică. Erau încinși cu brâie ferecate sau cingători din piele bătute cu argint. Hainele lor erau făcute de croitori (sartori, szabo, schneideri) ardeleni.

Purtau pantaloni mulați pe picior și călțuni din postav ascuțiți la vârf. Boierimea moldoveană purta precum Ștefan cel Mare, caftanul (haină domnească și boierească largă, de culoare albă, cu mânecile lungi. Se mai numea și cavadion și drappi d'oro - mătase de aur - cu aspect de hlamidă sau odăjdii purtate de suveran sau de clerul înalt). Jupâneșele foloseau rochii lungi de mătase și catifea, mantii din camhă și brocart, atlas cu blană de jderi și cacom (hermină), bumbi și nasturi de argint aurit, cingători din piele sau brâie ferecate, mici paftale din aur și pietre scumpe, cavadioane din brocart venețian sau florentin, sau ferezii (dulame) fără mâneci, șube, cabanițe (mantie împărătească, îmblănită, din stofă de aur purtată de sultani și voievozii români în ziua investiturii).

Pe cap giulgiu alb, roșu, verde, pălărie în formă de sită sau pălărie de soare cu bor alb din Transilvania. Pălăriile de soare au fost purtate și în veacurile următoare XVI, XVII de Despina Milița lui Neagoe, soțiile Buzeștilor, Leurdenilor și în vremea lui Matei Basarab. Din vremea lui Alexandru cel Bun, vreo două-trei secole șuba era foarte des folosită. Se mai purtau și mantii bizantine aurite. Boierii moldoveni se îmbrăcau cu șube din blană și de soboli brodate cu fir de aur. Îi amintesc pe marii dregători Toader Bubuiog (frate de mamă cu Petru Rareș) și jupâneasa Anastasia (reprezentată în fresca de la mănăstirea Humor, unde jupâneasa poartă pălărie sub formă de sită), Daniel pârcălabul de Suceava, hatmanul Șendrea și jupâneasa Maria (sora lui Ștefan cel Mare), logofătul Luca Arbore cu jupâneasa Iuliana și copiii. Logofătul Ionică Tăutul și jupâneasa sa au fost pictați la Bălinești.

Logofătul primul moldovean care a băut cafea poartă tunica roșie cu guler mic, pantaloni strânși pe picior, călțuni sau cizme de piele sau postav, șubă verde. Jupâneasa și fiica sunt în dulame verzi, pălării cu boruri largi și calotă scundă. Port asemănător avea și doamna Maria Voichița a lui Ștefan cel Mare. Tatăl Mariei, Radu cel Frumos (1462-1475) a încheiat tratat comercial cu brașovenii, însă le interzicea achiziționarea de la valahi a blănurilor de jderi, râși și vulpi. Fratele său Vlad Țepeș are un portret celebru în castelul Ambras din Tirol, lângă Innsbruck. Căciula din vilar de aur (velur, catifea) roșu are surguciul (smoc de pene prinse cu o egretă cu pietre scumpe) de aur, în formă de stea cu un rubin mare. Haina lungă cu revere late. Radu cel Mare (1495-1508) este pictat la mănăstirea Govora cu doamna Cătălina în haine splendide și la o mănăstire bulgărească dăruită cu bogate danii de Domn.

În secolul XVI a început să fie folosită năframa, numită de moldoveni, după moda stambuliotă șirinca. O foloseau și Domnii: Petru Cercel și fratele său Mihail Viteazul în Valahia și Ieremia Movilă în Moldova. Au apărut obiceiuri noi la curțile domnești și boierești: schimbul și dăruirea năframelor cu semnificații multiple. Tradiția s-a extins și la relațiile între boierii pământeni și cei străini, până pe la sfârșitul secolului XVIII în timpul domniilor fanariote, după care obiceiul a fost preluat de popor și a intrat în folclor. La sfârșitul secolului XVI hainele ample devin strâmte, cambrate, mulate pe trup. Au apărut tichiile împodobite cu mărgăritare/perle, prilej cu care probabil a apărut și proverbul chelului îi trebuie tichie de mărgăritar. A fost purtată frecvent de la boierii lui Neagoe (1512-1521) în Valahia până la cei moldoveni ai lui Petru Șchiopul (1574-1591, 4 domnii). Numită și scufia valahă tichia era purtată uneori și sub coroană.

Din Transilvania au fost aduse în Țările Române glugile de culoare roșie de model german și cușmele de origine polono-maghiară purtate de germani și principii transilvani (după 1576), frecvente și la curtea împăratului habsburg Rudol al II-lea (1576-1612). Au fost adoptate de români până a apărut ișlicul oriental pe la începutul secolului XVIII. În vestimentația autohtonă a fost importată din Răsărit pălăria cu calota înaltă împodobită cu zibelină, cum este zugrăvit ginerele lui Petru Șchiopul, Zottu Țigara și venețianul Aloisio Gritti care poftea coroana Daciei cu sprijin otoman. Din Ardeal se importau brâie de mătase, caftane albe, tafta, postavuri de Colonia/Köln, Speyer, Nürnberg, pălării, trăsuri, șube, pumnale spre etalarea bogățiilor exorbitante ale castei boierești. Moda în Moldova era dată de urmașii lui Ștefan cel Mare, Domnii Bogdan al II-lea cel Orb (1504-1517) și Ștefăniță (1517-1527). Aceștia purtau haine occidentale de modă polonă sau maghiară cusute din postav cu aur, mătăsurile venețiene, blănuri de cacom (hermină, ermelină cu blană albă), răs, soboli (samur).

În Muntenia s-au infiltrat caftanele (haine lungi domnești sau boierești de culoare albă de origine orientală). Erau folosite de boierii lui Radu cel Mare (1495-1508), și Mihnea cel Rău (1508-1509). Soția lui Mihnea, doamna Voica avea o colecție mare de șube țesute cu aur. Neagoe cu doamna Despina Milița, copiii Teodosie (mort la 16 ani) și domnițele Stana și Ruxandra purtau șalvari de mătase roșie țesută cu aur și brâuri de șai (postav scump turcesc țesut la Angora). La începutul secolului XVI vestimentația occidentală se împletea cu cea orientală într-o dispută câștigată temporar și temporal de cea din urmă.

Boierii lui Neagoe purtau haine care valorau averi: Într-o ie e o moșie, în trei ii sunt cinci moșii. Un boier și-a pus zălog moșia pentru a plăti niște haine cu care păgubise alt boier. Fiicele lui Neagoe și ale Miliței au fost căsătorite cu domni: Stana cu Ștefăniță, nepotul lui Ștefan cel Mare, frumoasa Ruxandra cu viteazul Radu de la Afumați (1522-1529) și după moartea năpraznică a acestuia cu fostul călugăr Radu Paisie (1535-1545, patru domnii) cu care a avut copii pe Marcu și pe Zoia.

Bogățiile imense ale Domnilor români, strânse pe când erau dregători domnești sau beizadele (turc. beizade - fiul beifului, fiul Domnului) au fost mărite în timpul când ocupaseră scaunul domnesc. Averile lor erau depozitate în comornite numite de turci haznale (hazine are sensul de comoară, tezaur, vistierie). În anul 1538 sultanul Soliman cel Măreț (1520-1566) a fost oaspetele nepoftit al

Moldovei. După ocuparea Sucevei otomanii au devalizat palatul voievodal al lui Petru Rareș (1527-1538, 1541-1546) unde în afară de veștimente de mare finețe și valoare au răpit uriașe butii pline cu galbeni, giuvaiere, armuri și arme prețioase bătute în aur și pietre scumpe. Printre alte bogății au luat și mărgăritare dintre care două enorme de mărimea unor pere au devenit cerceii pe care i-a purtat fiica sultanului la nunta sa cu Rustam pașa, vizirul imperiului. Tot atunci otomanii au răpit săbii moldovenesti.

Una din ele pe garda poartă numele de Stefan care acum este prezentată la muzeul Topkapi (poarta tunului) cu explicația: Sabia lui Stefan al Moldovei. Nu este sabia lui Ștefan cel Mare (1457-1504) ci a aparținut unui domn precedent cu același nume (Ștefan I 1394-1399, Stefan al II-lea 1433-1447) sau vreun pretendent la tron. Au mai fost răpiți și berbeci de aur, decorații ale renumitului ordin burgund Lâna de Aur după moda împăratului romano-german Carol Quintul (1519-1556) pictat de Tițian cu berbecul de aur la gât, bătut cu pietre prețioase, drept protector și patron al ordinului înființat de ducele Burgundiei Filip cel Bun la mijlocul secolului XV. Se pare că Petru Rareș a deținut ordinul amintit. În secolul XVI boierii și târgoveții preferau culoarea roșie a hainelor și țesăturile folosite: granatul, taftaua de Veneția, vestele roșii de atlas, dolmanele îmblănite cu vulpi, mătășurile, muselina, damascul (camha).

Transilvania ajunsese locul de refugiu al Basarabilor (familiile lui Neagoe și Pătrașcu cel Bun, Mircea Ciobanul cu doamna Chiajna cu copiii Petru al II-lea, Radu, Mircea etc.). În secolul XVII s-a accentuat influența otomană asupra veștimentelor, concomitent cu a regatelor creștine catolice din Nord și Vest, Polonia și Ungaria. A fost un timp al polonofiliei când multe mari familii de leși au devenit moldovene: Movilă, Ureche, Balica, Stroici, Barnovschi. Puternicele familii împământenite în țară de adopție au reușit să-și urce reprezentanții chiar pe tron: Movilă, Barnovschi. Fetele lui Ieremia Movilă (1596-1606) Regina, Caterina, Maria și Ana s-au căsătorit cu nobili din familiile de magnați poloni: Wisnowiecki, Potocki ș.a. Vasile Lupu și-a măritat fiica cu cneazul lituanian Ianusz Radziwill.

Moldopolonii purtau după moda otomană, rusească și polonă caftane lungi, albe și negre, mantale din pânură albă, neagră, sură. Stofele de lux și hainele ajung la prețuri exorbitante. Mărturiile scrise pretind că trei cojoace boieresti au fost evaluate la prețul unui sat cu clădiri, pământ și oameni. Năframele purtate de boierime apar în picturile votive ale lăcașurilor de închinăciune. Sunt folosite și de voievozi: Ieremia Movilă, fratele său Simion Movilă în Valahia, Vasile Lupu cu prima sa soție Tudosca și fiul Ioan. Se generalizează ișlicul (căciulă orientală din hârșie - piele fină de miel, cu catifea și blană de samur, numit în Moldova șlic).

Apar noi modele cu borurile în sus, despicate la mijloc cu fundul roșu. Apar și alte tipuri de tichii. Sunt înființate isnafurile (bresle, ghilde, corporații) de ișlicari. Ca întotdeauna, boierii putred de bogăți au început competiția. Care are cele mai scumpe, mai frumoase, mai bune sau mai fistichii haine. La rândul lor meseriașii, oamenii din popor (croitori, cojocari, blănari, pantofari, cizmari, pălărieri, ișlicari) devin bogăți și bine văzuți de domnie și boierime.

Unii vor să acceadă în clasa superioară, chiar în protipendadă. De pomină a rămas beizadeaua Alexandru Iliș, care după ce a ocupat scaunul valah (1616-1618) a căzut în mrejele unei frumoase fete de cojocar de subțire (de lux) pe care după ce și-a făcut-o ibovnică, a intenționat să o facă doamna țării. Cojocarul se și vedea socrul voievodului și devenise arogant și obraznic. Boierimea ofensată de moșnicul care își luase nasul la purtare l-a scos rapid din scaun pe tânărul Domn în călduri. După ce s-a răcorit, Iliș a revenit la tron pentru câteva luni (1628-1629). Dimitrie Cantemir în Descrierea Moldovei și Miron Costin în Poema polonă au descris boierimea lui Vasile Lupu tolănită în trăsurile căptușite cu mătase aurită, trase de șase cai împodobiți.

Sunt descrise alaiurile de câteva mii de călăreți și pedestri, cu oșteni domnești îmbrăcați în haine

roșii, copii de casă în purpură cu căciuli înalte ornate cu aur și argint. Boierii au straițe după moda polonă și maghiară (șube și dulame) împodobite cu fir de aur și pietre scumpe. Logofeți cu toiagul aurit, cu pecetea atârnată de gât cu lanț gros de aur, vornici cu toiag albastru, hatmanii și staroștii cu buzdugane, toți îmbrăcați în brocart, acoperiți cu căciuli, cuci (cucă - coif otoman de argint ornat cu pene de struț purtat de Domni la ceremonia de investitură), cu pietre scumpe.

Bogatul Domn Matei Basarab (1632-1654) pentru hainele sale și ale boierilor avea trimiși negustori la Veneția, Nürnberg și Viena, care achiziționau sute de baloturi de stofă cu țesături din mătase și lână cu fir de aur, atlasuri și damasc, postav și bijuterii, pietre scumpe. Urmașul său la tron, Constantin Șerban (1654-1658) care a zidit Mitropolia din București (1656-1658) a cheltuit în primul an de domnie un milion de piaștri din tezaurul lui Matei. Un costum al unui dregător domnesc era mai scump decât o diademă sau o cunună de aur masiv, iar un atelaj cu cai pur sânge costa cât trei cununi. După sfârșitul domniilor pământene, la începutul secolului XVIII au urmat domniile fanariote, apoi Revoluția lui Tudor, domniile pământene din secolul XIX, unirea Munteniei cu Moldova și multe alte evenimente. Toate aceste perioade au avut propria lor modă, interesantă și acceptată sau contestată.

Viorel Gh. Speteanu

INDEPENDENȚA
ROMÂNĂ

*Independența
prin Cultură*